

कल्पनात्मक प्रेरणा(विधायक)

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. २०-१०-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

आता आपण कल्पनात्मक प्रेरणेचा विचार करू. कल्पनात्मक प्रेरणा या दोन प्रकारच्या असतात. विधायक आणि विघातक. इच्छा उत्पन्न होणं हा मनाचा गुणधर्म आहे. ज्ञानप्राप्तीची तीव्र इच्छा ही बाल्यावस्थेपासूनच मनाला असते. अर्थात मनालाच ज्ञान प्राप्त होत असतं. पंचज्ञानेंद्रियांमार्फत मिळणारं ज्ञान किंवा होणाऱ्या जाणिवा या मेंदूच्या माध्यमातून मनालाच होत असतात. त्यांचा प्रभाव मनावर पडतो आणि त्याची नोंद मेंदूत होते. ज्याप्रमाणे मधमाशी इतरत्र मिळालेला मध पोळ्यात जमा करून ठेवते, त्याचप्रमाणे झालेल्या ज्ञानाची नोंद मन मेंदूत करून ठेवतं. पोळ्याचा उपयोग मधमाशी केवळ मध साठवण्यासाठी आणि नवीन मधमाशांना जन्म देण्यासाठी करते. पण मधाचा स्वाद मात्र मधमाशीच घेते. मिळालेल्या ज्ञानाची आणि अनुभवांची नोंद(साठवण) मन मेंदूत करतं आणि विचार किंवा कल्पनाही मन मेंदूतच करतं. मात्र त्याचा अनुभवही मनच घेत असतं. मधमाशी पोळ्यात केवळ मधूर मध गोळा करते. पण मानवी मन मात्र, कडू, गोड अशा सर्वच आठवणींची, अनुभवांची नोंद मेंदूत करून ठेवतं आणि त्यावरच विचार, कल्पना करत राहतं. आता आपण केवळ विधायक कल्पनांचाच विचार करणार आहोत. मनाच्या ज्ञानप्राप्तीच्या इच्छेतूनच मानवाला अज्ञाताविषयी कुतूहल वाटू लागतं. त्यातूनच त्याविषयीचं ज्ञान प्राप्त व्हावं अशी मनात लालसा उत्पन्न होते. अज्ञाताविषयी अनेक प्रश्न मनात उभे राहतात आणि त्या प्रश्नांची उत्तरं शोधताना त्या संदर्भात कोणकोणत्या शक्यता असू शकतील यावर सखोल विचार केला जातो. खरं तर, या काळात मन केवळ कल्पनाविश्वातच रमलेलं असतं. मानवी मनाला असलेल्या अज्ञाताविषयीचं पूर्ण ज्ञान प्राप्त करून घेण्याच्या लालसेतच आधुनिक विज्ञानाच्या बहुतांश शोधांचं मूळ दडलेलं असतं. झाडावरची फळं जमिनीवरच का पडतात? या कुतूहलातूनच न्यूटनने गुरुत्वाकर्षणाविषयीचे सिद्धांत मांडले. मानवी देह आजारी का पडतो? या कुतूहलातून शरीरशास्त्र आणि उपचारपद्धतींवर संशोधन झालं. आईच्या उदरात बाळ कसं तयार होत असावं या कुतूहलापोटी जीवशास्त्र आणि पुढे जीवोत्पत्तीवर शोध लागले. रात्रीच्या वेळी आकाशात असंख्य तारे आणि तारकापुंज का चमकतात? आणि त्यांची व्याप्ती किती असेल? याच्या कुतूहलातून ग्रहगोल तारकांचं तर संशोधन झालंच पण त्याही पुढे जाऊन आता तर मानव ब्रह्मांडाच्या उत्पत्तीचा वेध घेतो आहे. आज मानवाने अनेक विषयांवर सखोल संशोधन करून नेत्रदीपक प्रगती साधली आहे. प्रत्येक शोध हा कुतूहलातून किंवा गरजेपोटी लावला गेला. त्याची सुरुवात तर्क आणि 'विधायक कल्पनां'मधून झाली. या सदरात पुढे आपण विघातक कल्पनांचा विचार करू.